

Mehmed Hodžić, MA
Univerzitet u Sarajevu – Institut za historiju

UDK 061.27:28 (497.6 Sarajevo) „1913-1918“

DOI 10.57136/2744-2500.2022.17.17.11

Izvorni naučni rad

IZVORI FINANSIRANJA VAKUFSKOG SIROTIŠTA U SARAJEVU DO KRAJA AUSTROUGARSKE UPRAVE

SAŽETAK

Vakufsko sirotište u Sarajevu, svečano otvoreno u januaru 1913. godine, predstavljalo je uspješan projekat Vakufsko-mearifске autonomne uprave. Na osnovu podataka iz neobjavljene arhivske građe, štampe i referentne literature autor prikazuje na koji način je sirotište finansijski pomagano, kako bi neometano moglo vršiti svoju funkciju. Rad tretira pitanja koja elaboriraju oblike i načine finansiranja ove ustanove od strane državnih i lokalnih vlasti, ali i velikog broja pojedinaca, koji su svojim dobrovoljnim priložima iskazivali empatiju i solidarnost prema štićenicima zavoda, te davali podršku Vakufsko-mearifskoj autonomnoj upravi. Ovo istraživanje, uzimajući u obzir historiografsku zanemarenost tematike kojom se rad bavi, predstavlja doprinos u proučavanju historije Vakufskog sirotišta u Sarajevu, ali i djelatnosti muslimanskog vjersko-prosvjetnog rukovodstva u periodu od donošenja autonomnog statuta 1909. godine do kraja Prvog svjetskog rata.

Ključne riječi: vakuf, sirotište, Sarajevo, finansije, proračun, subvencija, dobrovoljni prilozii

Uvodne napomene

Dugogodišnja borba bosanskohercegovačkih muslimana za vjersku i vakufsko-mearifsku autonomiju okončana je donošenjem Štatuta za autonomnu upravu islamskih vjerskih i vakufsko-mearifskih poslova u Bosni i Hercegovini 1909. godine. Novo muslimansko rukovodstvo preduzelo je različite aktivnosti na rješavanju mnogobrojnih pitanja na polju vakufa, a jedan od najznačajnijih projekata u tom kontekstu bilo je osnivanje Vakufskog sirotišta u Sarajevu za smještaj muslimanske siročadi i siromašne djece sa prostora cijele Bosne i Hercegovine. Inicijative za uspostavom jednog ovakvog zavoda postojale su

i ranije.¹ Međutim, svi pokušaji bili su bezuspješni, do onog trenutka kada se Vakufsko – mearifska uprava aktivno uključila u realizaciju ovog projekta. Zahvaljujući tim naporima i potpori vlasti Vakufsko sirotište je počelo sa radom u januaru 1913. godine.

Bosanskohercegovačka historiografija ponudila je rezultate određenih istraživanja o tome kako je Vakufsko sirotište finansirano do kraja Prvog svjetskog rata. Dr. Adnan Jahić, pišući u svojim radovima o stanju Islamske zajednice za vrijeme posljednjih godina austrougarske uprave u Bosni i Hercegovini osvrnuo se, između ostalog, i na oblike i načine finansiranja ovog zavoda.² Dr. Jahić autor je i značajnog rada koji tretira djelatnost sirotišta u periodu između dva svjetska rata.³ Iako hronološki izlazi iz okvira zadane teme ovog rada vrijedno je istaći da je u njemu poseban fokus usmjeren na prihode i rashode, odnosno novac prikupljen u vidu dobrovoljnih donacija i troškove koje je podrazumijevala briga o djeci. Uzimajući u obzir da je sirotište nastavilo svoj rad i u novonastaloj Kraljevini i to uglavnom po ustaljenim principima djelovanja, u skladu s tim su značajne i informacije koje donosi spomenuti rad. Dosta sažet prikaz načina finansiranja Vakufskog sirotišta do kraja Prvog svjetskog rata predstavili smo u našem ranijem radu koji tretira pitanje djelatnosti ove ustanove, njenih

- 1 Potrebno je istaći kako je pred kraj osmanske uprave, 1870. godine, u Sarajevu osnovano sirotište za smještaj siročadi različitih konfesija. Zahvaljujući postojanju ove ustanove određeni broj djece sklonjen je sa ulice i obezbjeđeno im je obrazovanje. Da bi sirotište moglo vršiti svoju funkciju doznačena su mu bila sredstva Gazi Husrev-begovog i Gazi Isa-begovog vakufa, a njegov rad su pomagali i građani dobrovoljnim prilozima. – Владислав Скарић, *Изабрана дјела. Књига I. Сарајево и његова околина од најстаријих времена до аустроугарске окупације*, Веселин Маслеша, Сарајево, 1985, str. 265; Ahmed Mehmedović, *Upravljanje vakufima u Bosni i Hercegovini 1847-2017*, Vakufska direkcija Sarajevo – El-Kalem, Sarajevo, 2017, str. 121. Promjenom vlasti došlo je do zatvaranja ove ustanove, pa su muslimanska siročad, za razliku od nemuslimana koji su imali organizirana sirotišta pri crkvama, morala čekati dugi niz godina do osnivanja Vakufskog sirotišta. U prvoj deceniji dvadesetog stoljeća pokrenuto je nekoliko inicijativa o formiranju zavoda za muslimansku siročad, međutim osim određene svote novca koja je sakupljena i deponovana, nije bilo konkretnijeg pomaka na realizaciji ovog projekta. O tome više vidjeti u: Mehmed Hodžić, „Vakufsko sirotište u Sarajevu od osnivanja do kraja Prvog svjetskog rata“, u: *Prilozi*, br. 50, Univerzitet u Sarajevu – Institut za historiju, Sarajevo, 2021, str. 106-109.
- 2 Adnan Jahić, *Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini za vrijeme monarhističke Jugoslavije (1918-1941)*, Bošnjačka nacionalna zajednica za Grad Zagreb i Zagrebačku županiju – Medžlis Islamske zajednice Zagreb, Zagreb, 2010, str. 29-30; Isti, „Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini posljednjih godina austro-ugarske uprave“, u: *Saznanja – Časopis za historiju*, br. 1, Društvo historičara Tuzla, Tuzla, 2005, str. 147-174.
- 3 Adnan Jahić, „Bilješke o vakufskom sirotištu između dva rata“, u: *Bošnjačka pismohrana*, Svezak 6, Br. 21-22, Bošnjačka nacionalna zajednica Hrvatske, Zagreb, 2006, str. 56-61.

štićenika i uposlenika.⁴ Naknadna istraživanja i analiza neobjavljene izvorne građe pokazali su da je o ovome segmentu rada sirotišta moguće dati širu sliku, koja će detaljnije pojasniti pojedine procese važne za finansijsku opstojnost ovog zavoda.

Osnovni cilj ovoga rada jeste prikazati na koji način je vršeno finansiranje Vakufskog sirotišta od njegovog osnivanja do kraja austrougarske uprave. Zemaljska vlada je pozitivnim odnosom prema uspostavi sirotišta izražavala podršku vakufsko - mezarifskoj upravi, pa je stoga potrebno ukazati koliko su njene novčane dotacije doprinijele razvoju i neometanom funkcioniranju sirotišta. Također, cilj je istaći ulogu lokalnih vlasti, odnosno njihovu spremnost da podrže rad sirotišta, kao i prikazati u kojoj mjeri je stanovništvo pokazivalo empatiju prema radu jedne ovakve humanitarne ustanove. Ovaj rad neće tretirati pitanja godišnjih proračuna Vakufskog sirotišta i količine sredstava potrebnih i utrošenih za njegovo izdržavanje, već će nastojati prikazati sve, izvorima potvrđene, oblike i načine finansiranja. Slika o zadanom predmetu istraživanja formirana je na osnovu neobjavljene arhivske građe, objavljenih izvora i onovremene štampe, koja je donosila niz podataka o donatorima i njihovim dobrovoljnim priložima sirotištu.

Državne subvencije

Vakufsko sirotište predstavljalo je ambiciozan projekat za čiju je realizaciju vakufska uprava nastojala obezbijediti nužne uvjete, kako bi ovaj zavod neometano mogao vršiti svoju primarnu funkciju. Od samog početka ona je imala intenciju uključivanja Zemaljske vlade, pri čemu je osnovni cilj bio priskrbiti državne dotacije. Značajna finansijska sredstva, koja su bila potrebna za djelatnost sirotišta, u najvećoj mjeri bila su određena za ishranu pitomaca i honorar uposlenika, ali je niz ostalih troškova ukupnu cifru dodatno uvećavao.

Iako je Vakufska uprava ostvarivala određene prihode, zbog troškova za održavanje vakufske imovine i ostalih izdataka, oni nisu bili dostatni i za sirotište. Stoga je ona, na osnovu zaključka Sabora kojim je vjerskim organima pored bogoštovne priznato pravo korištenja i prosvjetne subvencije, nastojala iskoristiti ovu pogodnost da osigura sredstva za izgradnju i izdržavanje sirotišta.⁵ Vakufska uprava je polovinom 1911. godine uputila zahtjev prema

4 Hodžić, *Vakufsko sirotište u Sarajevu od osnivanja do kraja Prvog svjetskog rata*, str. 125-127.

5 *Muslimansko sirotište za Bosnu i Hercegovinu*, Zadržna tiskara, Sarajevo, 1913, str. 7.

Zemaljskoj vladi tražeći dozvolu za otvaranje muslimanskog sirotišta i moleći pri tome da joj se iz dijela prosvjetne subvencije dodijeli 37 450 kruna, kako bi se obezbijedili uslovi za otvaranje ustanove.⁶ Uz ovaj zahtjev, Vakufsko – mearifski saborski odbor je priložio „proračun za uzdržavanje“ sirotišta i osnovu pravila, iz kojih se vidjelo da je svrha ove inicijative ublažiti bijedu muslimanske siročadi, omogućiti joj završetak osnovne škole i stvoriti joj uslove za daljnje obrazovanje.⁷ Zemaljska vlada je pozitivno odgovorila na upućenu molbu, pa je u oktobru iste godine prihvatila inicijativu o formiranju sirotišta i „za prvi mah“ je saborskom odboru dodijelila 20. 217 kruna, kako bi se tim novcem obezbijedilo otvaranje ove ustanove i njeno izdržavanje do kraja 1911. godine.⁸

Da ovo nije bila samo jednokratna pomoć dokazuje i Vladina odluka da će sve dok sirotište postoji, uvažavajući svrhu ove institucije, iz sredstava prosvjetne subvencije doznačivati potrebne godišnje troškove u tromjesečnim obrocima. U skladu s tim, zamolila je da joj se na početku svake godine od strane Vakufsko – mearifskog saborskog odbora predloži proračun za tu godinu.⁹ Godišnji proračun usvajao je Vakufsko – mearifski sabor na prijedlog upravitelja sirotišta, koji je bio najbolje upoznat sa godišnjim potrebama zavoda, te njegovih pitomaca i uposlenika.¹⁰ Izvorna građa potvrđuje da je u narednom periodu Vakufsko – mearifski saborski odbor, u skladu sa ranije navedenom odlukom Zemaljske vlade, uredno potraživao isplatu sredstava iz prosvjetne subvencije.¹¹ Spremnost Zemaljske vlade da podrži ovaj projekat vakufsko – mearifske uprave omogućila je da vakufsko sirotište u finansijskom smislu funkcioniše bez većih problema. Evidentno je da bez dotacije iz sredstava bogoštovne i prosvjetne subvencije

6 Arhiv Bosne i Hercegovine (dalje: ABiH), Sarajevo, Fond Zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu-Sarajevo (1879-1918) (dalje: ZVS), 1911, Kutija br. 200, 64-128/2. Uporedi: Hodžić, *Vakufsko sirotište u Sarajevu od osnivanja do kraja Prvog svjetskog rata*, str. 108.

7 “U predloženom proračunu istaknute su redovna i izvanredna godišnja potreba. Unutar redovne potrebe navedene su: kirija, plate upravitelja, njegovog pomoćnika, podvornika i kuhara, ogrijev i rasvjeta, hrana za 75 pitomaca i službeno osoblje, pranje rublja, ljekarije, honorar liječniku, školski pribor i nepredvidljivi troškovi. Ukupni izdaci za ove stavke iznosili su 25 850 kruna. U izvanrednoj potrebi koja se odnosila samo za prvu godinu navedeni su uglavnom namještaj, odjeća i obuća za pitomce, posude za kuhinju i nepredvidljivi troškovi, za koje je bilo planirano 11 600 kruna. Ukupna potreba, dakle, bila je 37 450, koliki je bio potraživani iznos od strane saborskog odbora.” – Hodžić, *Vakufsko sirotište u Sarajevu od osnivanja do kraja Prvog svjetskog rata*, str. 108-109.

8 ABiH, ZVS, 1911, Kutija br. 200, 64-128/2.

9 Hodžić, *Vakufsko sirotište u Sarajevu od osnivanja do kraja Prvog svjetskog rata*, str. 109.

10 Školski glasnik, god II, br. 9, Zemaljska štamparija, Sarajevo, 1911, str. 215.

11 ABiH, ZVS, 1913, Kutija br. 152 A, 62-2/9.

ovaj zavod ne bi mogao uspješno vršiti svoju misiju. Pored osnovnih vakufskih prihoda i izdvojenih donacija sa državnog nivoa, vakufsko – mearifska uprava nastojala je i kod lokalnih vlasti isposlovati pomoć za finansiranje sirotišta.

Gradske subvencije

Sredstva koja su vakufskoj upravi bila redovito dodijeljivana iz državnih subvencija omogućila su vakufskom sirotištu da, u periodu koji tretira ovaj rad, uspješno organizira svoju djelatnost, poveća kapacitet primljenih pitomaca i uposlenog osoblja. Međutim, kako su izdaci vremenom postajali veći, tako se javila potreba za dodatnim izvorima prihoda. Vakufsko – mearifski saborski odbor je već u septembru 1913. godine uputio posebnu peticiju svim gradskim poglavarstvima u Bosni i Hercegovini, s molbom da u svoj gradski proračun uvrste jednu godišnju redovnu subvenciju za potrebe vakufskog sirotišta. U skladu s tim, odbor je svim kotarskim vakufsko – mearifskim povjerenstvima u zemlji poslao dopis sa zahtjevom da „sav svoj osobni upliv upotrijebe u nastojanje oko muslimanskih gradskih zastupnika, da ova peticija bude povoljno riješena.“¹²

Da je ova akcija imala uspjeha, potvrđuje i slučaj rogatičkog općinskog poglavarstva. Rogatica je bila prva općina u Bosni i Hercegovini koja je već u oktobru 1913. godine na sjednici poglavarstva donijela odluku o finansijskoj pomoći sirotištu. Obavezala se da će svake godine u njegov fond uplaćivati svotu od 500 kruna.¹³ Pored subvencija sa državnog i lokalnog nivoa vrlo važan izvor finansiranja predstavljao je Fond sirotišta, koji su svojim dobrovoljnim prilozima darovali mnogobrojni građani iz cijele Bosne i Hercegovine, pa se i ovo pitanje treba detaljnije analizirati.

Fond sirotišta

Vakufsko sirotište imalo je vlastiti fond, koji se popunjavao donacijama brojnih građana iz cijele Bosne i Hercegovine. Od početka sakupljanja priloga 1908. godine pa sve do kraja austrougarske uprave finansijska sredstva fonda su se iz godine u godinu povećavala, bez obzira na ekonomske poteškoće uzrokovane Prvim svjetskim ratom. Krajem 1917. godine ona su iznosila 119.169 kruna i 42

12 Arhiv Hercegovačko-neretvanskog kantona/županije (dalje: AHNK), Fond Vakufsko povjerenstvo Mostar (dalje: VPM), 1913, Kutija br. 27, 222/13 (1224/13).

13 „Rogatičko općinsko poglavarstvo za islamsko sirotište“, u: *Novi Vakuf*, god. I, br. 30, 15. 10. 1913, str. 4.

helera.¹⁴ Iz navedenog se zaključuje kako se i prije formalnog osnutka sirotišta njegov fond počeo popunjavati.

U okviru inicijativa o osnivanju sirotišta, koje su potekle od različitih grupacija, jedna od osnovnih ideja bila je sakupljanje novčanih priloga u svrhu finansijskog osiguranja budućeg zavoda. Ovom pozivu odazvali su se građani širom Bosne i Hercegovine. Pa ipak, u poređenju sa kasnijim godinama, ova akcija nije polučila osobito značajnim rezultatima, obzirom da je do kraja 1912. godine bilo sakupljeno oko pet hiljada kruna.¹⁵ Zvanično osnivanje sirotišta i njegova aktivna djelatnost bili su garant da će darovani novac biti utrošen na pravi način i da neće biti zloupotrebljen, stoga je i povećanje prihoda Fonda sirotišta od 1913. godine razumljivo i očekivano. Najveći dio novčanih donacija uglavnom je bio usmjeren na adrese novinskih uredništava, koja su ih redovno proslijedivala „Prvoj muslimanskoj kreditnoj zadruzi“ u Tešnju na polog.¹⁶ Nakon što je sirotište napokon otpočelo sa radom 1913. godine sakupljenom i deponovanom novcu pridodavani su novi dobrovoljni prilozi građana i pojedinih društava.

Vakufska uprava nastojala je preko svojih saradnika u lokalnim zajednicama iskoristiti sva veća okupljanja muslimana na jednom mjestu, kao što su bili mevludi, vjenčanja i dove, kako bi od prisutnih sakupila dobrovoljne priloge za sirotište. Tako je, na primjer, mualim cazinske mektebi iptidaije Sulejman Topić sa mektebskom djecom održao u jednom mjesecu čak dva mevluda i sakupio 83 krune i 13 helera priloga, o čemu je vakufsko-mearifsko povjerenstvo Cazin obavijestilo centralnu vakufsku upravu i poslalo prikupljeni novac.¹⁷ U skladu sa takvom praksom treba tumačiti i dopis iz oktobra 1913. godine koji je Vakufsko – mearifski saborski odbor uputio na adrese svih kotarskih vakufsko – mearifskih povjerenstava. U njemu je naloženo da se isposluje od tamošnjih muslimanskih društava održavanje zabava primjerenog karaktera u korist Fonda sirotišta.¹⁸ Izuzetan uspjeh ove akcije potvrđuje činjenica kako su u narednim mjesecima u mnogim mjestima Bosne i Hercegovine; kao npr. u Kulen Vakufu, Cazinu, Bosanskoj Otoci, Foči, Sarajevu i drugim; održane zabave, na

14 Gazi Husrev-begova biblioteka (dalje: GHB), Fond Arhiv Islamske zajednice (dalje: AIZ), Izvješće o radu vakufsko-mearifskog saborskog odbora u godini 1917, str. 15. Uporediti: Hodžić, *Vakufsko sirotište u Sarajevu od osnivanja do kraja Prvog svjetskog rata*, str. 125.

15 *Muslimansko sirotište za Bosnu i Hercegovinu*, str. 5.

16 “Hvale vrijedno”, u: *Bošnjak*, god. XIX, br. 9, 27. 2. 1909, str. 3.

17 Arhiv Unsko-sanskog kantona (dalje: AUSK), Fond Kotarsko vakufsko-mearifsko povjerenstvo Cazin (dalje: KVMPC), 1916, Kutija br. 9, Muslimansko sirotište – br. 83/16.

18 AHNK, VPM, 1913, Kutija br. 27, 211/13 (1202/13).

kojima su prikupljani novčani prilozima.¹⁹ U istom kontekstu treba spomenuti i okružnicu upućenu svim kotarskim povjerenstvima u kojoj je vakufska uprava predložila da se prilikom svakog džuma – namaza petkom i bajram – namaza organizuje prikupljanje pomoći sirotištu. Za širenje ove ideje među narodom i njenu provedbu u djelo trebali su biti zaduženi lokalni muderisi, mualimi, vaizi, imami, hatibi, džematbaše i načelnici.²⁰ Tako je hafiz Halil efendija Selesković, imam Behram – begove džamije, na bajramsko jutro sakupio među prisutnim džematlijama prilog u iznosu od 12 kruna i 8 helera i preko kotarskog vakufsko-mearifskog povjerenstva u Tuzli prosljedio ga za Fond sirotišta.²¹ I najviše rukovodstvo vakufske uprave bilo je uključeno u afirmaciju ovakvih akcija. Vakufsko – mearifski direktor Šerif efendija Arnautović za Kurban bajram 1918. godine u posebnoj poslanici upućenoj muslimanskom stanovništvu zamolio je da se pomogne siročad smještena u vakufskom sirotištu:

Eto ovakvo stanje sili nas, da i u ovim teškim vremenima apelujemo na Islamski osjećaj i da ispred ove zapuštene nejačadi zamolimo pomoć Islamskom sirotištu. Neka svaki Musliman predstavi sebi žalosno i bijedno stanje ove siročadi i neka dade koliko mu od srca ide i koliko može; i sa najmanjim prilozima može se utrti mnoga suza ovih mališana. Primiče se Kurban-bajram, kada će se Muslimani sakupiti u džamijama da zajednički stanu pred Svemogućega i da mu šućur učine na udijeljenim blagodatima! Neka se tom prigodom sjete Islamskog sirotišta svi oni, koje će njihova gizdava dječica dočekati iz džamija i u ruku poljubiti. Neka ne požale priloga Islamskom sirotištu ni oni, čiji su mili i dragi na fronti izvrgnuti neprijateljskim tanetima, jer svaki heler priložen Islamskom sirotištu može da bude zapreka neprijateljskoj namjeri.²²

Da nisu sva kotarska vakufsko – mearifska povjerenstva aktivno učestvovala u prikupljanju dobrovoljnih priloga, dokazuje i reakcija Vakufsko – mearifskog saborskog odbora koji je krajem 1913. godine u okružnici upućenoj nižim nivoima vakufske uprave iskazao svoje nezadovoljstvo činjenicom kako

19 Hodžić, *Vakufsko sirotište u Sarajevu od osnivanja do kraja Prvog svjetskog rata*, str. 126.

20 AHNK, VPM, 1917, Kutija br. 34, 245/17 (736/17).

21 Arhiv Tuzlanskog kantona (dalje: ATK), Fond Vakufsko-mearifsko povjerenstvo Tuzla (dalje: VMPT), 1913, Kutija br. 661, br. 1368/13.

22 AHNK, VPM, 1918, Kutija br. 35, 301/18 (b/b).

se „veliki broj naših povjerenstava nije još javio ni sa najmanjim prilogom“, a mnoga su poslala „vrlo malen prilog“. Kao pozitivan primjer posebno je istaknuto mostarsko povjerenstvo koje je sakupilo više priloga i osiguralo više prinosa nego sva ostala povjerenstva u Bosni i Hercegovini zajedno.²³ Kao moguće uzroke ovakvog stanja treba navesti razlike u pogledu finansijskih mogućnosti stanovnika pojedinih gradova i mjesta, kao i činjenicu da je mostarsko okruženje prema važećim pravilima Vakufskog sirotišta imalo, poslije sarajevskog, najveći broj zagarantovanih mjesta za siročad, što je vjerovatno utjecalo na povećanu empatičnost i izraženiju solidarnost pri sakupljanju dobrovoljnih priloga.²⁴ Sačuvana izvorna građa dokumentuje i određene poteškoće prilikom dostavljanja prikupljenog novca u Sarajevo. Prilog sakupljen u Šturliću kod Cazina 1913. godine i poslan Vakufsko – mearifskom saborskom odboru nije došao na potrebnu adresu, stoga je Odbor tražio dodatnu potvrdu kotarskog povjerenstva o slanju pošiljke. I naredni dokument u ovoj korespondenciji potvrđuje uredno slanje novca.²⁵ O tome kako je ovaj slučaj završen, te da li je bilo više istih ili sličnih poteškoća, izvorna građa ne pruža informacije.

Darovatelji sirotišta su od strane Vakufsko – mearifskog saborskog odbora dobivali prigodne zahvalnice. Osim što govore o darovanim iznosima, ovi dokumenti ukazuju kako je Odbor nastojao kroz „bratsku molbu“ osigurati u budućnosti nove darove od istih donatora, napominjući kako će na taj način ponovno potvrditi svoju podršku i pomoć ovoj „kulturno-humanitarnoj ustanovi“.²⁶ Kako bi se priliv dobrovoljnih sredstava povećao vakufska uprava je štampala posebnu brošuru u kojoj su bile predstavljene osnovne informacije o sirotištu, njegovoj djelatnosti i humanitarnom karakteru. Svim kotarskim vakufsko – mearifskim povjerenstvima bila su poslana „priležea pisma“ i uz njih primjerci brošure, kako bi ih povjerenstva naslovila na lokalne istaknute građane i uputila na njihove adrese.²⁷ Na taj način vakufska uprava je direktnim pozivom pojedincima nastojala priskrbiti dodatna novčana sredstva.

23 AUSK, KVMPC, 1913, Kutija br. 4, Muslimansko sirotište – br. 16.973.

24 O tome više vidjeti u: Hodžić, *Vakufsko sirotište u Sarajevu od osnivanja do kraja Prvog svjetskog rata*, str. 115-116.

25 AUSK, KVMPC, 1913, Kutija br. 4, Muslimansko sirotište – br. 17.299.

26 AHNK, VPM, 1919, Kutija br. 36, 311/19 (b/b).

27 AHNK, VPM, 1913, Kutija br. 27, 151/13 (1044/13). Vakufsko-mearifski saborski odbor savjetovao je kotarska povjerenstva da njihovi članovi ili druge utjecajne ličnosti osobno naslovnice „preporučje sadržaj pisma“. Na taj način nastojalo se ličnim kontaktom privoliti građane na darivanje sirotišta. U skladu s tim apeliralo se, između ostalog, i na šerijatske suce odnosno kadije. – AUSK, KVMPC, 1913, Kutija br. 4, Muslimansko sirotište – br. 14198.

U jednom od tih pisama upućenom Aliji Omanoviću iz Potoka kod Mostara navedeno je na koji način se trebaju prikupljati prilozi za Fond sirotišta:

Pomoć ovom fondu islamskog sirotišta sakuplja se na sve načine, svugde, na svakom mjestu i svakom zgodnom prilikom. Na primjer: 1. Gđe se god sastane nekoliko ljudi – treba se sjetiti ovog fonda i sakupiti mu dobrovoljnih priloga; 2. Sakupljati kurbanske kože, čiji utržak treba poslati fondu islamskog sirotišta; 3. Nastojati i agitirati da se braća muslimani i sestre muslimanske sjete ovog fonda vasijetom i poklonom; 4. Nastojati i agitirati da pojedinci za ovaj fond uvakufljuju nepokretnosti, čiji će se prihod trošiti samo za islamsko sirotište; 5. Nastojati i agitirati da se pojedinci obvežu, da će za izvjesan niz godina (n. pr. za pet godina) davati godišnje jednu svotu fondu islamskog sirotišta.²⁸

Iako su svi predloženi načini ubiranja priloga zaživjeli; osim uvakufljenja za koje nismo našli potvrdu u izvornoj građi; i donosili značajnu finansijsku korist Fondu sirotišta, jedini koji je predstavljao siguran i ugovorom potvrđen prihod bio je onaj putem obveznica. Potpisujući ovaj dokument pojedinac bi se obavezao da će pet godina, u pet jednakih obroka, Vakufskom sirotištu dobrovoljno darivati određenu svotu novca, a u slučaju da na vrijeme ne dostavi dogovoreni iznos pristaje na predviđene sankcije. Ovu obveznicu obavezno su potvrđivali svjedoci. Kao primjer uspješno provedenog postupka može se navesti slučaj hafiza Huseina efendije Puzića iz Mostara. On je u periodu od 1913. do 1917. godine Vakufskom sirotištu u pet jednakih rata od po 10 kruna darovao ukupno 50 kruna, čime je u potpunosti izvršio dogovorenu obavezu i na taj način pomogao fond.²⁹ Vakufsko – mearifski saborski odbor mu je u to ime uručio posebnu zahvalnicu.

Kako bi se obezbijedio redovan priliv novca u Fond sirotišta, vakufska uprava je nastojala da se odredbe obveznica strogo poštuju. Stoga je Vakufsko – mearifski saborski odbor kotarskim povjerenstvima slao dopise u kojima je zahtijevao da od obveznika sa njihovog područja dostave dogovorene iznose. Pojedinci se nisu pridržavali preuzete obaveze, kasnili su sa uplatama, a bilo je i slučajeva kada uopće nisu željeli postupiti po dogovoru. Jedan takav primjer desio se sa Muhamedagom Kazazićem iz Mostara, koji je odbio izvršiti uplatu.

28 AHNK, VPM, 1913, Kutija br. 27, 336/13 (1436/13).

29 AHNK, VPM, 1918, Kutija br. 35, 327/18 (b/b).

Stoga je mostarsko vakufsko – mearifsko povjerenstvo zaključilo kako će se „naplata ovršnim putem izvršiti“, što je spadalo u ranije spomenute sankcije.³⁰ Sačuvani izvori, međutim, ovakve situacije spominju kao izuzetke dok su redovne uplate i poštivanje rokova prisutni u daleko većoj mjeri. To navodi na zaključak kako je Fond sirotišta putem obvezničkog darivanja imao konstantan priliv sredstava.

Još jedan način finansiranja, koji je na ovome mjestu potrebno spomenuti, jeste i pomaganje ustanove putem vasijeta, odnosno oporuke. Pojedinci su u svojim oporukama obavezali nasljednike da od preostalih sredstava nakon njihove smrti određene iznose uplate za Fond sirotišta. Tako je Zaimović Adila iz Kotor Varoši, nakon što je pročitala brošuru o sirotištu, odlučila da se poslije njene smrti iz zaostavštine uplati sto kruna u njegov fond. Nakon što je umrla njen vasijet je ispoštovan od strane rodbine, čime je i izvršena njena želja. *Novi Vakaf* je u posebnom članku donio priču o ovoj „čestitoj muslimanki“ navodeći kako njeno „plemenito djelo“ treba biti uzor svima ostalim.³¹ Na taj način, ovo službeno glasilo Ujedinjene muslimanske organizacije, čiji predstavnici su činili znatan dio upravljačkih struktura vakufsko – mearifске uprave i samog sirotišta, nastojalo je popularizirati ovakav način prikupljanja sredstava za Fond sirotišta među narodom.

Da ipak nisu svi postupali po vasijetu govori i sljedeći primjer. Hasan efendija Bašić, sibjan – mualim iz Humilišana kod Mostara, došao je u mostarsko vakufsko – mearifsko povjerenstvo i žalio se na nasljednike umrlog Osmana Čopre, iz čije zaostavštine je trebalo Fondu sirotišta uplatiti 23 kruna. Svjedoci ove oporuke, Osmanov sin Omer Čopra i zet Kadrija Brekalo, nisu uplatili navedeni iznos ni dva mjeseca nakon smrti, pa je iz tog razloga tražio od povjerenstva da pozove prozване i naplati od njih obećani iznos.³² Iako je Čopra prolongirao izvršenje obaveze još nekoliko mjeseci, na kraju je izvršio vasijet. Popunjavanje Fonda sirotišta vršeno je, dakle, na različite načine, a vakufska uprava je ulagala maksimalni trud na širenju ideje dobrovoljnog davanja, čime se posebno apeliralo na humanitarni i empatični odnos prema štíćenicima sirotišta.

30 AHNK, VPM, 1917, Kutija br. 33, 21/17 (23/17). Sličan slučaj desio se i sa Mahmudagom Bajrovićem, također iz Mostara. On je uporno, tokom cijele 1917. godine odbijao da uplati dogovoreni iznos što je učinio tek u decembru mjesecu. – AHNK, VPM, 1917, Kutija br. 33, 18/17 (20/17).

31 “Vasijet sirotištu”, u: *Novi Vakaf*, god. I, br. 28, 8. 10. 1913, str. 4.

32 AHNK, VPM, 1914, Kutija br. 29, 4/14 (7/14).

Fond pitomaca

Uprava Vakufskog sirotišta je u odnosu prema pitomcima posebnu pažnju posvećivala njihovom obrazovanju. Jedan od ciljeva rada ovog zavoda bio je obezbijediti adekvatno obrazovanje šticećenicima i omogućiti im da budu osposobljeni za privređivanje. S obzirom na to da su neki od učenika na zanatima od svojih majstora dobivali honorare, a drugi primali stipendije Zemaljske vlade, općine ili obrtno – trgovačke komore, Vakufsko – mearifski saborski odbor odlučio je već 1915. godine da oformi i Fond pitomaca.³³ Kako se dobivena sredstva ne bi neprimjereno utrošila ona su deponovana u ovaj posebni fond, s ciljem da se po završetku zanata i napuštanju sirotišta pitomcu nabavi odgovarajući alat sa kojim bi mogao osigurati vlastitu egzistenciju.³⁴ Može se zaključiti kako je vakufsko – mearifska uprava na ovaj način nastojala voditi brigu o siročadima i siromašnoj muslimanskoj djeci i nakon njihovog odlaska iz zavoda, što predstavlja jednu od njenih pozitivnih karakteristika. Kako su svi dječjački prihodi bili akumulirani na jedno mjesto Fond pitomaca je već do kraja 1916. godine iznosio 5.342 krune.³⁵ Iako su ovi prilozi bili dosta manji u odnosu na one koje je zaprimao Fond sirotišta oni su, ipak, predstavljali dodatni izvor finansiranja, što je na koncu omogućavalo da se organizacija rada i djelatnost ustanove podigne na viši nivo.

Ostali načini pomoći i finansiranja

Jedan od značajnijih poklona za sirotište, pored novčanih priloga, bile su i kurbanske kožice, koje su mogle imati višestruku primjenu.³⁶ S obzirom na to da je proces pripreme kožica za upotrebu bio dug, a i transport prema Sarajevu nije bio jednostavan, u značajnoj mjeri se nakon prikupljanja pristupalo njihovoj prodaji trećim licima. Sakupljeni novac je zatim bio usmjeren u Fond sirotišta.³⁷ Organizaciju prikupljanja kožica najčešće su vodila kotarska vakufsko – mearifska povjerenstva, zatim vakufski džematski medžlisi, ali i istaknuti pojedinci

33 Hodžić, *Vakufsko sirotište u Sarajevu od osnivanja do kraja Prvog svjetskog rata*, str. 127.

34 GHB, AIZ, Zapisnik XXIII sjednice vakufsko-mearifskog sabora držane dne 5. januara 1917, str. 6.

35 GHB, AIZ, Izvješće o radu vakufsko-mearifske uprave u Bosni i Hercegovini počam od posljednje sjednice vakufsko-mearifskog sabora t. j. od 26. februara 1914. do prve saborske sjednice dne 11. decembra 1916, str. 4

36 „Kurbanske kožice sirotištu“, u: *Novi Vakati*, god. I, br. 37, 8. 11. 1913, str. 3.

37 AHNK, VPM, 1913, Kutija br. 27, 334/13 (1432/13).

široom Bosne i Hercegovine.³⁸ Vakufsko – mearifski saborski odbor je dopisom upućenim svim kotarskim povjerenstvima u zemlji nastojao popularizirati i ovaj vid pomoći sirotištu. „Ako u nama ima rodoljublja i hamijjeta“, navodi se u ovom dokumentu, „nebi smjela ni jedna muslimanska kuća ostati da po svom kuvetu ne pokloni za navedenu svrhu koju kurbansku kožicu“.³⁹ Računajući kako je obaveza klanja kurbana široko rasprostranjena među bosanskohercegovačkim muslimanima, kotarska povjerenstva su nastojala da prepise spomenutog dopisa dostave svim lokalnim džematskim medžlisima, s ciljem postizanja što boljeg uspjeha ove akcije.⁴⁰

U godinama nakon Prvog svjetskog rata pojedini donatori sirotišta su, osim novca za pitomce, poklanjali razne materijale i odjeću. Tako se među darovanim stvarima spominju platno, koža, košulje, čarape i fesovi.⁴¹ S obzirom na kontinuitet u načinu djelatnosti sirotišta može se pretpostaviti kako je ovakva praksa iz međuratne epohe bila prisutna i u ranijem periodu, iako dostupna izvorna građa ne precizira ovakvu vrstu poklona. Iz svih navedenih primjera uočava se kako je finansiranje sirotišta vršeno iz različitih izvora i na različite načine, a sve s ciljem neometanog funkcioniranja ustanove i obezbjeđivanja boljih uslova za pitomce.

Zaključak

Zainteresiranost za izučavanje djelatnosti vakufsko – mearifske i vjerske uprave u Bosni i Hercegovini nakon 1909. godine i mogućnost detaljnije rekonstrukcije rada Vakufskog sirotišta u Sarajevu potakla nas je da o naslovljenoj temi napišemo rad u kojem problematiziramo pitanje finansijske opstojnosti ove ustanove. Time smo postojeće spoznaje o funkcioniranju sirotišta dodatno proširili i predstavili.

Rezultati ovog istraživanja ogledaju se u nekoliko važnih zaključaka. Analizom dostupne izvorne građe ustanovljeno je kako je finansiranje ovog zavoda vršeno iz više izvora i na različite načine. Zemaljska vlada je od samog početka podržala rad jedne ovakve institucije. Može se zaključiti kako su njene

38 „Darovi muslimanskom sirotištu“, u: *Novi Vakaf*, god. I, br. 49, 13. 12. 1913, str. 3; „Uzorni primjeri“, u: *Novi Vakaf*, god. I, br. 44, 3. 12. 1913, str. 3.

39 AUSK, KVMPK, 1913, Kutija br. 4, Muslimansko sirotište – br. 14199.

40 ATK, VMPT, 1913, Kutija br. 661, br. 1263/13.

41 Jahić, *Bilješke o vakufskom sirotištu između dva rata*, str. 58.

novčane dotacije iz sredstava bogoštovne i prosvjetne subvencije omogućile, ne samo osnivanje, već i neometano funkcioniranje i djelatnost sirotišta. Donacije gradskih poglavarstava predstavljale su vrijedan prihod sirotištu, osobito što je na taj način bila iskazana podrška humanitarnoj djelatnosti vakufsko – mearifске uprave od strane lokalnih vlasti. Fond sirotišta čiji je ukupni iznos uplaćenih sredstava iznosio preko sto hiljada kruna govori kako je među bosanskohercegovačkim muslimanima Vakufsko sirotište percipirano vrijednom i značajnom institucijom, kojoj su bez zadržke i s povjerenjem donirali svoja sredstva, kako bi siročadi i siromašnoj muslimanskoj djeci omogućili bolji i sigurniji život. Imajući u vidu činjenicu da se historiografija dosada u manjoj mjeri bavila izučavanjem djelatnosti Vakufskog sirotišta smatramo da svako dodatno obogaćenje spoznaje o njegovom funkcioniranju predstavlja vrijedan doprinos.

FORMS OF FINANCING THE WAQF ORPHANAGE IN SARAJEVO UNTIL THE END OF THE AUSTRO-HUNGARIAN ADMINISTRATION

SUMMARY

The waqf orphanage in Sarajevo was founded in 1911 and began operating in 1913, when the first orphans moved in. This project of the waqf-mearif administration aimed at humanitarian care and care for orphans and poor Muslim children. From the very beginning, the provincial government supported the initiative to establish such an institution. Her financial donations from religious and educational subsidies enabled the uninterrupted work of the orphanage. Both, state and local authorities have financially supported the orphanage. The city governments included regular annual allocations for the orphanage in their budgets, expressing their support for the humanitarian activities of the waqf-mearif administration. The first municipality to promise this subvention was Rogatica and set aside 500 crowns for that purpose. In addition to government donations and regular endowment revenues, the orphanage had its own fund. The population of Bosnia and Herzegovina paid voluntary contributions to it, so that by the end of the First World War, over one hundred thousand crowns were paid. The Waqf administration appeared to collect aid for the orphanage during various ceremonies, such as mawlid, parties, weddings and other gatherings.

They especially tried to invite Muslims to show their mercy and donate money to the orphanage fund during holidays, such as Eid. In addition to financial contributions, sacrificial animal skins were collected throughout Bosnia and Herzegovina and donated to the orphanage. In some cases, they were still sold and the money earned was sent to Sarajevo. Such collection actions were led by waqf-mearif commissions or prominent individuals. The financing of the waqf orphanage was therefore done from different sources and in different ways, which enabled this institution to perform its function unhindered.

Keywords: waqf, orphanage, Sarajevo, finance, budget, subvention, voluntary contribution

Korišteni izvori i literatura

Neobjavljena arhivska građa:

1. Arhiv Bosne i Hercegovine, Sarajevo
Fond: Zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu-Sarajevo (1879-1918)
2. Arhiv Hercegovačko-neretvanskog kantona/županije, Mostar
Fond: Vakufsko povjerenstvo Mostar
3. Arhiv Unsko-sanskog kantona, Bihać
Fond: Kotarsko vakufsko-mearifsko povjerenstvo Cazin
4. Arhiv Tuzlanskog kantona, Tuzla
Fond: Vakufsko-mearifsko povjerenstvo Tuzla
5. Gazi Husrev-begova biblioteka, Sarajevo
Fond: Arhiv Islamske zajednice

Objavljeni izvori:

1. Muslimansko sirotište za Bosnu i Hercegovinu, Zadržna tiskara, Sarajevo, 1913.
2. Školski glasnik, god. II, br. 9, Zemaljska štamparija, Sarajevo, 1911.

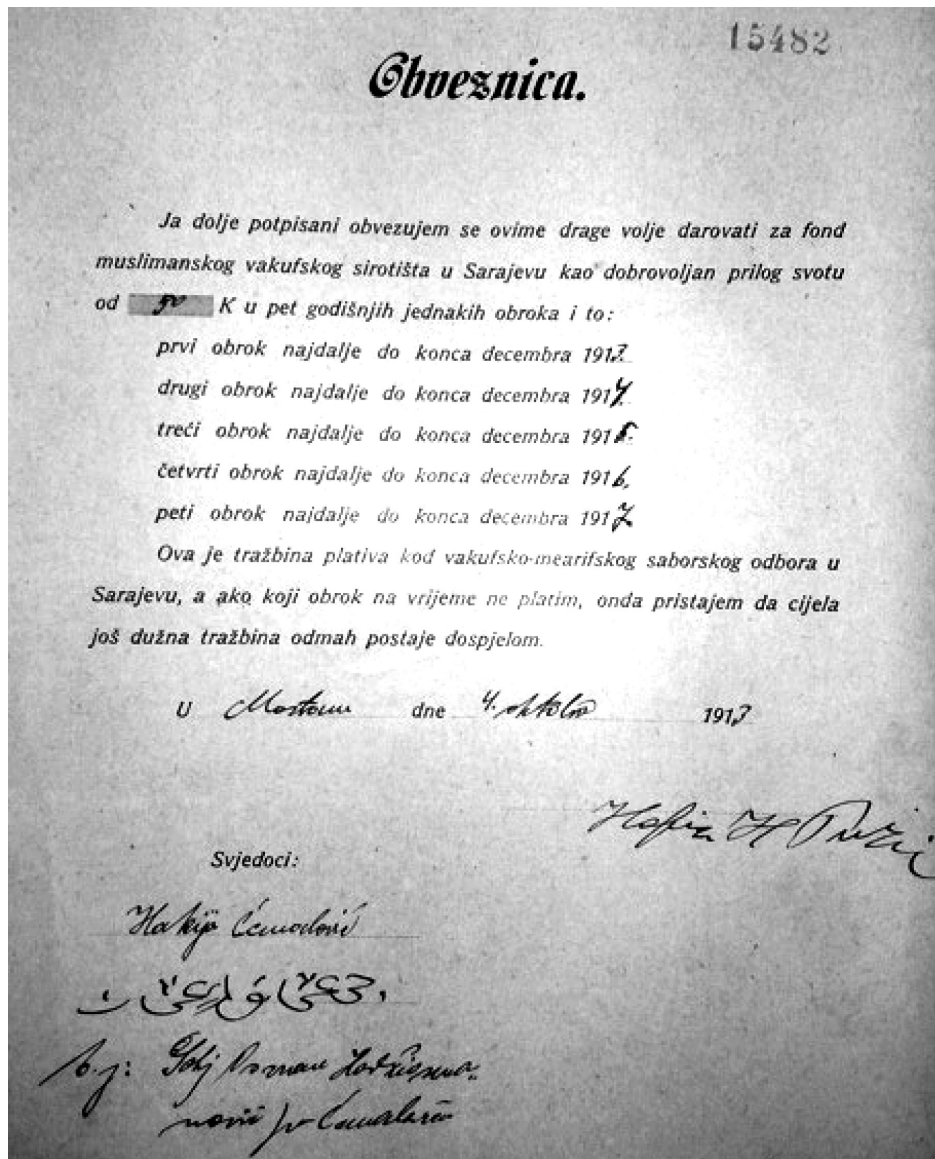
Štampa:

1. Bošnjak (Sarajevo)
2. Novi Vakaf (Sarajevo)
3. Vakaf (Sarajevo)

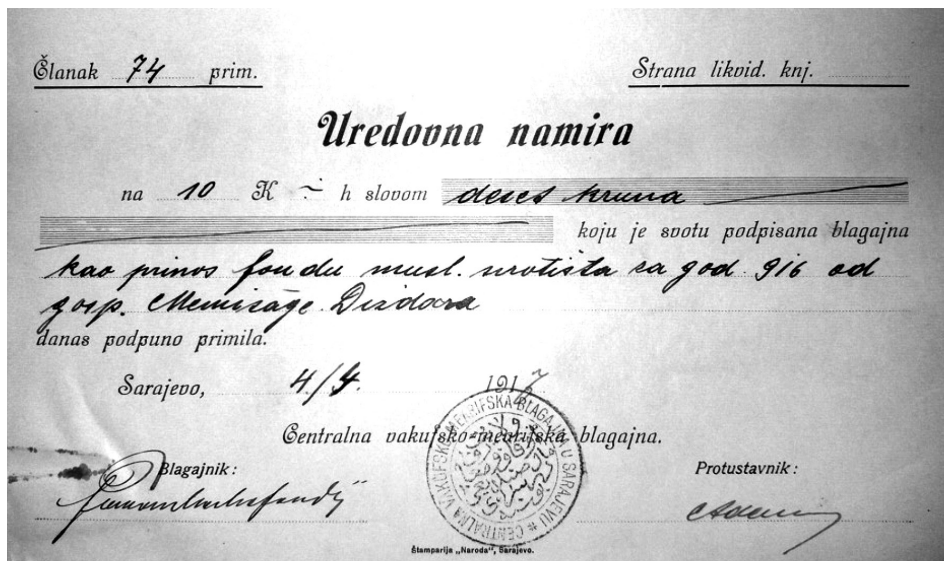
Literatura:

- Hodžić, Mehmed: „Vakufsko sirotište u Sarajevu od osnivanja do kraja Prvog svjetskog rata“, u: *Prilozi*, br. 50, Univerzitet u Sarajevu – Institut za historiju, Sarajevo, 2021, str. 101-137.
- Jahić, Adnan: „Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini posljednjih godina austro-ugarske uprave“, u: *Saznanja – Časopis za historiju*, br. 1, Društvo historičara Tuzla, Tuzla, 2005, str. 147-174.
- Jahić, Adnan: „Bilješke o vakufskom sirotištu između dva rata“, u: *Bošnjačka pismohrana*, Svezak 6, Br. 21-22, Bošnjačka nacionalna zajednica Hrvatske, Zagreb, 2006, str. 56-61.
- Jahić, Adnan: *Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini za vrijeme monarhističke Jugoslavije (1918-1941)*, Bošnjačka nacionalna zajednica za Grad Zagreb i Zagrebačku županiju – Medžlis Islamske zajednice Zagreb, Zagreb, 2010.
- Mehmedović, Ahmed: *Upravljanje vakufima u Bosni i Hercegovini 1847-2017*, Vakufska direkcija Sarajevo – El-Kalem, Sarajevo, 2017.
- Skarić, Vladislav: *Izabrana djela. Knjiga I. Sarajevo i njegova okolina od najstarijih vremena do austrougarske okupacije*, Veselin Masleša, Sarajevo, 1985.

PRILOZI

Sl. 1. Primjerak obveznice hafiza Hamze ef. Puzića iz Mostara o dobrovoljnom prilogu za Fond sirotišta (AHNK, VPM, 1918, Kutija br. 35, 327/18 (b/b))

Sl. 2. Potvrda Memišagi Dizdaru iz Mostara o uplaćenom dobrovoljnom prilogu sirotištu
(AHNK, VPM, 1917, Kutija br. 33, 23/17 (25/17))

Sl. 3. Poziv na darivanje dobrovoljnih priloga sirotištu u dnevnoj štampi
(Vakat, god. I, br. 124, 4. 6. 1914, str. 3)

MEHMED HODŽIĆ: IZVORI FINANSIRANJA VAKUFSKOG SIROTIŠTA U SARAJEVU DO KRAJA
AUSTROUGARSKE UPRAVE

ISKAZ
dobrovoljnih priloga za fond „Muslimanskog sirotišta“.

Sakupio *Ibrahim Šarić* iz *Gvozdevića*

Tekući broj	Ime i prezime darovatelja	Darovani iznos		Opaska
		K	h	
1	ابراهيم شاريك مجازين اوقاف	05		
2	محمد شاريك	10		
3	عنه شاريك	02		
4	علي بادريك	01		
5	عنه بادريك	01		
6	محمد بادريك	01		
7	محمدي بادريك	01		
8	محمود بادريك	01		
9	ادهم قرايطي	01		
10	صالح بادريك	01		
11	سنان يونسويك	01		
12	ابراهيم ..	01		
13	عنه ..	01		
14	لطف حاسيني	01		
15	محمد شاريك	01		
16	التم بادريك	01		
17	امير يونسويك	01		
18	محمد حاسيني	02		
19	محمد بادريك	01		
20	سنان يونسويك		6	
Ukupno		44	6	

Sl. 4. Primjerak Iskaza Ibrahima Šarića iz Gvozdevića kod Tuzle o sakupljenim dobrovoljnim prilozima (ATK, VMPT, 1913, Kutija br. 661, br. 1124/913)